

család Szoboszlóról. Az adófizető lakosságból — elsősorban az anyakönyvekből megállapíthatóan — az alábbiak éltek e kortól Földesen: *Andódi* a Boldog családba házasodott, *Benke* Kabáról jött, *Bojtor* két tagja is családot alapított, *Csiki*, *Fehér*, *Gara*, nem nemes *Gonda*, *Gyöngyösi*, *Lázár* később megpróbálja nemességét igazolni, egy nem nemes *Nagy* család, *Orbán*, *Szantai* — ki nemesi birtokért perel mint leányági leszármazó, de végig az adófizetők között maradt — és a *Vékony* család. Az adófizetők között volt a *Mogyorósi* család, akik 1834-ben igazolni tudták nemességüket és ezután *Antos* néven szerepelnek nemesi előnévül használva a Mogyorósit. Ők a Székelyföldről kerültek Földesre.

A XVIII. század második felétől a szabadságharcig tartó időszakban beköltöztek közül a következő családokat kell megemlítenem:

Adófizető családok: *Aranyi* molnármester volt, *Balogh* több ágra szakadt, *Biró* a XVIII. század végén csak egy család volt a sok nemes *Biró* mellett, *Csordás* Sáprról jött, *Dajka* nagyrábéi, *Füleki* nemesi birtokkal is rendelkezett, *Horváth* kétféle van, *Jenei*, *Kiss* és *Kovács* hasonló nevű régibb nemesi családok vannak a faluban *Lakatos* a Balogh családba házasodott, *Lukács* molnár volt, *Oláh*, *Patai* nagyrábéi eredetű, *Pécsi*, *Rab* (a családi hagyomány szerint török fogságból ragadt rá, azelőtt Nagy volt a neve): *Rác*, *Szilágyi*, *Szörnyi* Szovátról jött, *Tóth* és *Vincze*.

A nemes családokból is nagyon sok új költözött be Földesre örökség és házasság útján. *Balásházi* Sátoraljaújhelyről, *Balázi* Téglásról, *Barcsa* Tetétlenről, *Budaházi* Sámsonból, *Csapó* Váncsodról, *Farkas* Nyírbogdányból, *Földvári* Debrecenből, *Gyöngyösi* a szomszédos Sáprról, *Györfi* Körösszakállról, *Harmati* Bihartordáról, *Habókai* szabolcsi, *Héti* Egyekről, *Hodossi* Kenderesről, *Jámbor* Dancsházáról, *Karácsony* Berettyóújfaluból, *Kállai* Zemplénből, *Király* Bagamérről, *Kiss* Szabolcsból, *Koroknai* Csengerújfaluból, *László* Erzséntkirályból, *Marton* Abaújából, *Mata* Szoboszlóról, *Medgyesi* Micskéről, *Nagy* Borsodból, *Papp* Debrecenből, *Rác* Püspökladányból, *Szabó* Ujfehértóról, *Szöke* Dancsházáról, *Szölösi* Szabolcsból, *Szűcs* Bajomból, *Tóth* Szabolcsból, *Zákány* Derecskéről, *Zoltai* Szabolcsból és *Zöld* Biharból.

A nemesi családok igen szaporák voltak, nem egy utódaiból 30—40 család, sőt a Domokos családból 45 él ma is Földesen. A zsidó családokra most külön nem térek ki, róluk csak annyit, hogy tömegesen a múlt század második negyedében jelennek meg és a deportálásukig közel félezerre szaporodtak, ám ma már csak egyetlen személy él közülük Földesen. A cigányság sohasem volt számottevő, ma mintegy hatvan fő él a faluban, zömük az utolsó harminc évben költözött be.

Karacs Zsigmond

Egy hiedelem nyomában

A tiszacsegei református templom története

A történelmi emlékeket hordozó mondák várakról, titkos alagutakról és rejtett kincsekről szóló motívumai az ország szinte minden táján ismertek. A kilencszáz éves múltra visszatekintő alföldi falu, Tiszacsege népének szájhagyománya őríz erre vonatkozó adatokat. A hiedelem szerint a Nagykozsmaparton álló várból, egy hosszú alagút Eger váráig, egy rövidebb pedig a falu határában levő Filegória-dombig vezetett. Az alagutak alkalmasak voltak arra, hogy azokon a lakosság az ellenség elől elmeneküljön a Tisza mocsaraitól védett közeli Szilágyba, vagy a távoli Eger várába. A múlt század elején épült nagymajori kastély furcsa pince-rendszeréhez is alkotott a képzelet egy alagutat.¹

1909-ben az útépítők a Nagykozsmapartnál befalazott földalatti üregekre találtak, amely újraélesztette az alagutakról szóló mondákat. Vannak, akik még ma is tudni vélik, hogy az alagútban vasajtók mögé boroshordók és kincsek voltak zárva, de mivel az alagút több helyen beszakadozott, a kincsekhez nem tudtak hozzáférni. *Vályi András* 1796-ban megjelent munkájában — *Turóci krónikájára* hivatkozva — állítja, hogy Csegén a középkorban létezett egy vár, amelyet Béla király romboltatott

¹ Ferenczi Imre: A török küzdelmek emléke Hajdú-Bihar mondahagyományában. A Déri Múzeum Evkönyve 1962—1964. 247—248. old.

le.² *Evlia Cselebi* török világotutató pedig 1661-ből Szabolcs megyében Csegevár nevű helységet említ.³

Az adatok azt a látszatot keltik, mintha falunkban valójában létezett volna egy földvár. Vályi és Cselebi adatai azonban pontatlanok, és vonatkozhatnak a falu szomszédságában, Telekházánál lévő, ma is jól látható földvárra.

A rejtélyes Nagykozsmapartról, ahol a hiedelem szerint a vár állhatott, a levéltári adatok alapján a következőket állapíthatjuk meg: a falunak ezt a részét a hajdani időkben a Tisza és a Hataj-patak fogta közre. Ezen a környéken védhető árvízmentes szinten, már az ősidők embere is megtelepedett. A különböző kultúrrétegek egymásra halmozódtak, s a talaj 1—2 méteres hordalékföldből áll.⁴ A településsel szemközt volt a tiszai rév, s a középkorban a Tiszát itt szelte át az az útvonal, mely Erdély ipari és kereskedelmi szempontból fontos városait kötötte össze Budával és Béccsel. A debreceni mészáros céh is ezt az útvonalat használta 1798-ban. A Debrecen felől érkező utasok egy napi járóföldnyire találták a legközelebbi jelentősebb útja volt. A tiszai révvel szemben már a török időkben vendégfogadó állott, amelyet többször is újjáépítettek. A XVIII. század elején a kocsmaház alá nagyméretű pince is készült. A kocsmaházat a múlt század derekán bontották le és akkor falazták be a pince bejáratát is. Az útépítők tehát erre találtak rá 1909-ben.

Ha az alagutak nyomát nem is találjuk, levéltári adatokkal bizonyíthatjuk, hogy a török időben a lakosság menekülésekor azt az útvonalat használta, amelyről utóbb az alagút-legendát költötte. Amikor a harcok felújultak és a „sok alkalmatlan hadak miá Csegehei Lakosok mostani falu helyin nem maradhattak, a Csegehei Szilágyba mentek lakni”.⁵ A Tisza morotvája által védett, nádassal körülvett, s így az avatatlan szem elől jól rejtett szigeten meghúzódó lakosok a portyázó hadakat a közeli Filegória dombtól tartották szemmel. Mivel a csónak a csegei ember fontos közlekedési eszköze volt, a Szilágy szigetét a Hataj-patak mentén vízi úton is elérhették anélkül, hogy az ellenség követni tudta volna őket.

A nagymajori kastélyhoz fűződő alagút-hiedelmet valójában *Végh Kálmán Mátyás* ároktói plébános század elején készült Hortobágyi apátságaink című tanulmányával hívta életre. A kastély szokatlannak tűnő pincerendszere alapján azt a tanulságot vontta le, hogy ott a középkorban elpusztult ohai apátság kolostora állott, s a pince a hajdani börtön maradványa lehet. A Nagymajorban lakó egyszerű emberek ennek alapján már egész alagút-rendszerről képzelődtek.⁶ *Végh Kálmán* erősen romantikus állítását a vonatkozó oklevelek elemzésével *Zoltai Lajos*⁷ cáfolta meg. A Vay-család nemrég előkerült golopi levéltára alapján magunk is meggyőződhattünk arról, hogy a határnak ezen a részén a XVIII. században semmi nyoma nincs a kolostornak, vagy más romos épületnek. A Vayak 1829-ben a faluban és a határban található mindenféle építményről pontos leírt készítették, s ebben 50 urasági épület részletes leírása szerepel. A jelenlegi kastély helyén az „Uraság Contesserationalis Épülettje” állott ekkor még.⁸ 1842-ben azonban az új kastély már a vadászni Csegére járó urak kényelmét szolgálta. A képzőletet mozgató pince-rendszer pedig az agarászó ebek számára készült. Ehhez hasonló egyébként a pár évtizeddel később épült kismajori kastély pincesorra is.

Mint említettük, nincs régészeti vagy levéltári bizonyíték arra, hogy a falu legkiemelkedőbb helyen — a Nagykozsmaparton — földvár létezett volna. A várat, vagy inkább az erősített építményt máshol kell keresnünk. A figyelmet eddig elkerülte a falu egyetlen kőépülete, a református templom. Egyszerű barokk külseje a múlt század emberének ízléséről tanúskodik, pedig valójában egy középkori gótikus épület maradványait rejtegeti a mit sem sejtő szemlélő elől. Úgy véljük, hogy a szájhagyományban, valamint az írott emlékekben is őrzött vár és alagút hiedelemmel kapcsolatos titok megfejtésének kulcsát ennek a régi épületnek a története adja.

² Vályi András: Magyar Országának leírása. Buda 1796. I. 391. old.

³ *Evlia Cselebi* török világotutató magyarországi utazásai. Bp. 1904. I. 98. old. (Fordította: **Karácsonyi Imre**.)

⁴ A Hunyadi utca 2. szám alatti telken 1977-ben az új épület alapozásakor másfél méter mélységben állati csontokat és különböző korokból származó cserépedmény maradványokat találtak.

⁵ Egri Állami Levéltár Káptalani Iratok I. 1755. év.

⁶ *Végh Kálmán Mátyás*: Hortobágyi apátságaink. Egri Egyházmegyei Közlöny XXXV. 1903. 86—87. old. Az alagút-hiedelemre vonatkozóan pedig lásd **Bencsik János**: A nagymajori kastély. Hajdú-Bihari Napló 1974. X. 6.

⁷ *Zoltai Lajos*: A hortobágyi apátságok. Századok 1905. 537—543. old., továbbá a Települések. Egyház és egyháztalan falvak Debrecen határában a XI—XV. században. Debrecen, 1925.

⁸ A Sárospataki Református Kollégium Levéltárában található a nagyjából rendezett Vay-család 1963-ban előkerült Golopi Levéltára. 11. csomó.

A szakirodalomban erről a templomról nemigen találunk részletes leírást. Az Országos Műemléki Felügyelőség 1960-ban kiadott Műemlékjegyzékében az olvasható, hogy a műemlék jellegű „Ref. templom (138) barokk, XVIII. sz. átépítve”.⁹ Valamivel részletesebb *Genthon István* munkája: „Ref. templom, homlokzata, hegyessisakos, óraparkányos tornya 1887-ből. A nyolcszög három oldaláról záruló gótikus szentély. Sík mennyezetes hajó. Kehely 1693. Terítő, XVIII. század. Épült a XV. században, nagybőbitva 1773-ban, megújítva 1887-ben”.¹⁰

E szűkszavú leíráshoz szeretnénk saját kutatásaink alapján néhány szempontot hozzáfűzni, amelyek talán a hiedelem valóságos hátterére is elfogadható magyarázatot adnak. Falunk igen régóta egyházas hely, az 1332–37-es években a pápai tizedjegyzékben 13, majd 10 garasnyi adóval szerepel, s ebben az időben Mindenszentekről elnevezett egyháza és Dömötör nevű papja ismeretes.¹¹ A templom tehát épülhetett a XV. században. Hogy valójában milyen lehetett az eredeti gótikus templom, arra *Lázár deák*, Magyarország első térképének készítője ad választ.¹² Lázár deák templomunkat az 1528-ban megjelent térképén erődített épületnek tünteti fel. A bástyaszerű, lőréses torony gótikus építészeti stílusra mutat, a körbefutó mellvéd pedig azt jelzi, hogy mint a középkorban sokhelyütt, a templomerőd a lakosság oltalmára készült. Ehhez hasonló, egyébként pár évtizeddel később épült kismajori úgy értékelik, hogy azok a helységek egy jellegzetes építményének oldalnézetes rajzai. A szakértők eme véleményének helyességét megerősíti egy 1461-ben keletkezett oklevél, amely a falunkban „vici Casthel”-et említ,¹⁴ s ez nyilvánvalóan azonos az 1528-as térképen feltüntetett erődített templommal. A Lázár deák térképe nyomán készült 1566-os térkép településrajza kisebb eltéréssel, de lényegében ugyanazt az épületet ábrázolja.

Az 1580-as évek prédikátora *Szeghalmi Bálint* a dézsmásoknak adott nyugtán „Minister Ecclesiae Dei in Oppido Chege” nevezte magát, és akkor a szomszédos Egyek és a később elpusztult Zám falvak új hitre áttért lakói filiaként tartoztak az 1570 táján protestánssá lett csegei eklézsiához.¹⁵

Az erődített csegei templomot a XVI. század végén környékünkön pusztító törökökkel szövetséges krími tatárok rombolták le. A lakosok először 1596-ban hagyták el a falut és közel 10 évig a Tisza mocsaraitól védett Szilágyban húzták meg magukat.¹⁶ A kőből épült templom hajója azonban nem pusztult el teljesen, mert 1621-ben és 1649-ben is létező kőtemplomot említenek az írások.¹⁷ A lerombolt torony helyébe a lakosok fából készült haranglábát emeltek, amely még a XVIII. század derekán is állott, *Sutha János* prédikátorsága alatt épült a „Templom padlása — Ao. 57. et 58 — és egy szegény Torony, mely helyébe más állott.”¹⁸ (Mint az előző, ez a toronyláb is fából készült.) Pár évvel később, 1763-ban a csegei lakosok templomépítés iránti kérelmét Mária Terézia elutasította. A beadványból azonban megtudjuk, hogy a falunak „kőtemploma van fatoronnyal, egy haranggal.”¹⁹ Másfél évtized múltán, 1778-ban a templomot megzsindelyezték és a régi helyett új toronylábát építették.²⁰ A kurátori számadások könyvébe 1792-ben jegyezték fel a következőket: „Már több volt Száz esztendejénél, hogy itt Csegen az Isten Háza Kerítés nélkül lévén, annak környéke egész éjtszaka Juh és Marha állás volt és moslék a sok Ganéj miatt. Annis ergo 1790 és Curátor Czégény János uram idejében Kerítésbe vettük. A Templomot is Anno 1780 újonnan Szindelyeztettük és merőn új fedél alá vettük N. Remenyik János Uram Curátorságában.”²¹ Valószínűleg nem járunk messze az igazságtól, ha feltételezzük, hogy a szájhagyomány még a XVI. század végén álló védőfalakra, tehát a templom egykori kerítésére utal.

⁹ Országos Műemléki Felügyelőség Műemlékjegyzéke, Bp. 1960. 240. old.

¹⁰ *Genthon István*: Magyarország művészeti emlékei. Bp. II. 296. old.

¹¹ Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae, Illustrantia — Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria. Bp. 1835. 327., 344., 360. old.

¹² Maps of Hungary by Lazarus Secretarius Mapmaker (1528, 1533, 1559, 1566). Szerkesztette *Stegena Lajos*. Kiadta az Eötvös Loránd Tudományegyetem Térképtudományi Tanszéke és a Kartográfiai Vállalat Bp., 1971. Továbbá *Irmédy-Molnár László*: Térképalkotás Bp., 1970. és egyéb idevágó munkái, valamint *Hrenkó Pál*: A településrajz és helységnek Lázár térképein. (Kéziratban az ELTE Térképtudományi Tanszékén.)

¹³ U. ott.

¹⁴ Károlyi Család Oklevéltára II. 318., 319., 324. old.

¹⁵ *Molnár Ambrus*: Templomok, falvak, gyülekezetek. Reformátusok Lapja XVII. évf. 34. sz.

¹⁶ Egri Allami Levéltár Káptalani Íratok I. 1775. év.

¹⁷ *Kováts J. István*: Magyar református templomok Bp., 1942. 552. old.

¹⁸ A Tiszacsegei Református Egyház Levéltára (továbbiakban: TREL) Kurátori Számadások Könyve I. kötet.

¹⁹ TREL Kurátori Számadások Könyve I. kötet.

²⁰ U. ott.

A csegei református templom a XVIII. század végi tatarozás után egy fél évszázadig állta az idő viharait. A csegei egyház történetében új fejezetet nyitott egy fiatal lelkész, *Pethő Bálint*. A hajdúszovátai közsorú földművelő szülők gyermekét 1846-ban választották a csegei eklézsia élére. Az energikus és tehetséges lelkész négy évtizedes működése alatt igen nagy érdemeket szerzett az iskoláztatás és a nép művelése tekintetében. Nevéhez fűződik a templom mai, barokk formában történő újjáépítése is. Az 1856-ban kezdődő és lényegében 1887-ig tartó építkezésről *Pethő Bálint* részletes leírást készített.

„Temploma az egyháznak ez időpontig (1856) egy alacsony, régi idők rongálta szűk, és valójában szennyes épület volt, három szűk ablakkal a déli oldalán, az utca felől minden ablak nélkül, Tornya fagerendákból összerovott faalkotmány volt, melynek fekvő talapzata már annyira el van rothadva, hogy félni lehetett ledőlésétől és az általa okozandó szerencsétlenségtől. Vallásos buzgóságtól ihletett templomi beszédben hívtam fel ezért a népet, hogy e rozszant épületet tovább meg nem szenvedjen, helyette — Isten segédelmével — egy új téglatornyot alaptól egészen újonnan emeljenek, templomunkat pedig meghosszabbítván mintegy három és fél öllel, felemelve három sikkal, egészen kijavítanánk. Hogy e célunkat elérhessük, tetemes költségre volt szükség, de azért vissza nem rettentünk. A buzgóságtól megteljesedett nép azonnal önmagát adóztatta meg, kivétven birtok aránylagosan: 10 frt-ot a legjobbmódi, 8 frt-ot a csekélyebb értékű, 6 frt-ot az alsóbb rendű, majd végre 3 frt-ot a napszámból élő egyháztagokra. Ezen kívül meleg szavakban, kéréselevek bocsáttattak a birtokos uraságokhoz, kik nem késtek szép összeggel járulni szebb czélunk kivételéhez. Határozatban ment, hogy az úgy mondott fakirakodási jövedelem egészen fordítottassék erre a czélra, mely ez időben 120 frt volt és még ezen felül 50 szál első minőségű fenyezőszka. Ha volt büntetés pénz, ha volt bár mely kútforrásból csörgedező jövedelem, az mind e czélra foglaltatott le. Ily előzmények után megsejített az isteni gondviselés, hogy a torony fundamentumát 1856-ik év szeptember havi 18-án buzgó éneklés és imádságok között, Nsgos Gróf Vay László úr és neje Benyiczky Sarolta Onagyságuk jelenlétében letehetjük. A torony talapat utca felől külső szöglete alá tétetett le egy okirat, amely az akkori körülményeket kimerítőleg tartalmazza, tétetett le egy üvegen bor, a pénznekem mindenikéből egy-egy példány, melyhez az aranyat és az ezüst tallért Gróf Vay László úr szolgáltatta, az azon időben élt helybeli külső és belső hivatalnokok nevel, az egyházkerület és esperesség főbb hivatalnokainak nevelvel együtt szintén betétettek. Folyt a munka a megkezdett alapon, vállalkozó lévén réá Zemáncsik György nevű kőműves Egyekről, de a pénzforrás be dugulta, részint a kőműves ügyetlensége miatt kénytelenek voltunk az 5-6 ölnyire felemelkedett toronyfal építését abba hagyni. Hogy munkánk továbbfolytatására pénz teremthessünk, repce aratásra vállalkoztunk az egyház nevében. Gróf Vay László uradalom mintegy 156 hold repce vetését a Kosárháton oly módon vállaltuk fel aratni, hogy abból 1/16-od részt az aratásért, 1/17-ed részt a nyomtatásért fog illetni. Vakmerő volt a vállalás, mert félni lehetett, hátha cserben hagy bennünket a nép. Kivívtam, hogy mintegy száz elsőrendű lakos biztosította a Gróf Urat a ne talán okozandó veszteség felől. Nem volt reá szükség, az aratás három nap alatt végbe ment: tartozott minden gyalog ember kaszával kimenni és utána egy gyűjtőnek, a lovas gazdák a nyomtatást, az ökrösök az összehordást teljesítették, a villások szintén a gyalogosokból teltek ki nagy részben. Eredménye e vállalatnak 830 frt tiszta haszon lett, melyhez hozzá adván még a kővetkező 1861. évben már csak letakarni vállalt repce aratásért járó 320 frt-ot, összesen a repce aratásból két nyáron 1150 frt-ot keresett a község a toronyépítés és a templom javítása céljára. Szép eredmény ha meggondoljuk, hogy kivált a forradalom szülte zavarok és más nyomasztó körülmények mián ez időben a vallásosság meglehetősen a fagypontra alá nyomtatott le. De Istené a hála! Istené a dicsőség! Mi győztünk, példánk olvasásán kell, hogy a hálás utódok fellelkesüljenek, s példánk követni hasonló körülmények között ne restelkedjenek.” (22)

Az építkezés első szakaszát 1861-ben *Szajler Imre* böszörményi kőműves és *Lázár Gábor* újvárosi ács fejezte be. A belső felszerelés: szószekeket, padokat stb. a következők évben *Zilahi* nevű böszörményi asztalos készítette. Itt jegyezzük meg, hogy a padokat a különböző családok készítették s a róluk elnevezett padokba ültek az utódok is. Ekkor alakult ki az a szokás, hogy az „újasszony”, a fiatal menyecskét az anyós vezette az esküvőt követő vasárnap a családi ülőhelyre.

A torony gombja 1860-ban került a helyére benne egy emlékirattal, mely iratot megolajozva a gomb alatt levő féldomború bádogban helyezték el. Falunkban is él az a sokhelyt ismert legenda, hogy a toronygomb felrakásakor az ácsgezek lekiáltott a magasból: „melyik lukba tegye” és leszédült a torony tetéről. Ennek azonban semmi igaz alapja nincs.

Az új tornyot és a templomot is ekkor még zsindeley fedték be, amely azonban 27 év múltán már igen megrongálódott és újjá kellett építeni. Ennek a toronyknak az „alsó része hójag alakú volt”. A zsindeleyes tetőzetet 1887-ben horganyzott lemezzel cserélték fel s a torony falazatát is egy öllel megemelték. A hójag formájú torony helyébe „tetőtől talpig egészen sima, pyramis alakban készült el az újabb torony, vagyis a ma látható, gombja pedig 80 frt értékben aranyfuttatással díszesen álltatott ki.”²³ Az új toronygombot, mielőtt felemelték volna, a nők kendőkkel és koszorúkkal ékesítették fel, s a gyülekezet a XC. zsoltár verseit énekelte. Ma is él még az a szokás, hogy az új épület ormára zöld gallyat vagy kendőt tűznek.

22 TRELL *Pethő Bálint* feljegyzései a múlt századi anyakönyvekben.

23 U. ott.

A templom jelenlegi formáját tehát az 1887-es átépítéskor kapta. Ekkor készült el az óra helye is. A toronyórát, melyet a báljövendelméből összegyűlt pénzből 330 forintot *Várad* Sándor ároktői zongorakészítő mestertől a községi tanács vásárolt, csak 1888-ban szerelték fel. Az ócska, felújított óra 40 évig működött. A kétmanuális Angster orgona 1892-ben készült és a második világháború alatt pusztult el. A templom fontos tartozékai a harangok. A nagyobb egyidős a templommal, a kisebb a XVIII. század végén készült.

A múlt században barokkos formát kapott templom harmadrészben a 600 éves gótikus falakból áll. A terméskő, melyből épült, egyezik a Tokaj környékén található vulkáni tufával. A köveket annak idején tutajokon szállíthatták a helyszínre. A középkori építők cég-jegye a templom déli oldalán, embermagasságyra elhelyezett faragott kövön ma is látható. A templom többszöri pusztulása során a kövek is megfogyatkoztak, ezért téglával egészítették ki a falakat. A házaknál ma is látható egy-egy nagyobb kő, melyet a hordóskáposzta lenyomatására használtak. Ezek a kövek azonosak a templom régi falának anyagával. A lerombolt templom köveit tehát a lakosság hordta széjjel.

A templom újjáépítése ismét időszerűvé vált. Az egyre fogyó gyülekezet a renoválás teljes költségeit nem tudja fedezni, ezért az Országos Műemléki Felügyelőség százezer forinttal járult hozzá az újjáépítéshez.

Dr. Papp József

Határt jelölő sírok

Pusztatemplomok, utak, árkok, tavak, halmok, ormok szilárd határjelek elmozdíthatatlanok, a villongásokon igaznak kellett elismerni valamennyit. Ellenben a határfákat, a vén tölgyeket, és az évszázados farkasakasztó körtefákat kivághatták, s így a határokat odébb lehetett tolni. Ilyenkor erőszakosságok támadtak a szomszédok között, gyakran végeérhetetlen pörök keletkeztek. A panaszosok futottak a megyéhez, de a bírának nehéz dolguk volt az igazság kibogozásával, mert mindkét fél seregyeni tanúval bizonyította jussát az elszántott területre.

Előrelátó mezővárosi és falusi tanácsok a határfákat egy-egy emberi holttest elhantolásával erősítették meg, máshol a szerzett földek végére ástak sírokat, s halottakra bízták a határ őrzését. A halottak néma, szigorú strázsák, akik nem szókták elhagyni őrhelyeiket, a legmegbízhatóbbak az ilyen szolgálatra. A határokon elföldelt halottak szokása hazánkban ősi keletű, ilyen sírt már a tihanyi apátság alapítólevele is említi: „*Leányvár a Kangrez via és az árokfő között*”, vagy a katonai térkép, amely a Pest megyei Pécel falu határán *Bai-temetésé*-t említi.

Cegléd számos ilyen példát szolgáltat temetőikkel és magányos sírokkal tűzdelt hatáiraival. Az első ismert határjárás oklevél 1368-ban négy temetőt említi: Cseke pusztafalu temetőjét a sőregi határon, Szentdemeterét és Szőkeegyházét a szelei és Külsőhegyesét a rékasi végeken. Idők folyamán a cintermekben álló csonka templomok köveit elhordták a népek, a halottak azonban ma is a helyükön vannak, hat-száz év óta szilárdan vigyázzák a határokat.

Regénybe illő története van a Nagykőrössel szemben levő kis temetőnek, amelybe egyszer kőbor hajdúkat, másszor agyonvert tatárokat, harmadjára fölkoncolt rákokat temettek a ceglédiek. Kőrös és Cegléd között volt egy hatalmas erdő, a *Királynék erdeje*, melyet Erzsébet, Nagy Lajos király anyja — tulajdonjogának fenntartása mellett — átengedett használatra ceglédi, kőrösi és kecskeméti jobbágyainak. Rablógazdálkodás következtében a háromezer holdas őstölgyest letarolták, kétszáz év múlva már csak bozót és gaz mutatta helyét. Az állattartó szomszédok eleinte békesen legeltették az irtványt, később már elkergették a másik város pásztorait, emezek meg őket. Évszázados pör támadt a két város között a pusztáért, a megye bírái tanácsalanok voltak, mert a vetélkedők tanúi kilométer eltéréssel mutogatták ugyanazon határjeleket. A két villongó az egész Csemőt akarta magának.

A villongásokról számos pörirat és térkép maradt fenn. Vizsgálatukkor azonban óvatosnak kell lenni, mert a különböző határjeleknek megtévesztésül újabb és újabb neveket adtak a haragosok, például a Szárhomoknak, a kulcsfontosságú határhalmoknak. A ceglédiek tagadták, hogy az volna, ezért Sashalomnak, Sasülésnek, Vadleányugrásának, Gyurkadombnak is állították. A Szárhomok — szerintük — jóval dé-